

Hans Küng o viere a prírodných vedách

Recenzia knihy „*Der Anfang aller Dinge: Naturwissenschaft und Religion*”

Piper Verlag, september 2005, 247 strán, EUR 18.90

Ide o knihu, ktorej prvý exemplár Küng venoval pápežovi pri príležitosti historického stretnutia s ním 25. septembra 2005. Kniha sa zaoberá jednou z dvoch tém, na ktorých sa pri stretnutí obaja teológovia zhodli.

Po formálnej stránke, kniha je šikovného formátu, so stužkou na zakladanie strán trochu pripomínajúca breviár, aj je čiernej farby. To je jej plus. Jej mínusom je to, že nemá index: ak chce človek rýchlo zistiť, či tam je odvolávka na nejakého známeho autora, alebo termín, musí sa prehrabať cez dvadsať strán “poznámok pod čiarou” na konci knihy. To je nanajvýš nepríjemné, obzvlášť v čase 'word processorov', u knihy takéhoto druhu, aspoň pre človeka skôr zvyklého na anglické vydania. Küngova nemčina je, ako vždy, pre človeka, ktorý nevyrástol v nemeckom prostredí vynikajúco zrozumiteľná.

Podme však k obsahu. V anglicky hovoriacom svete ak niekto spomenie tému *science and religion*, hneď sa vymania tri mená, *I.G. Barbour* (fyzik a teológ), *J. Polkinghorne* (fyzik a teológ) a *A. Peacocke* (biochemik a teológ). Tak sa človek neubráni porovnávaniu, čo nie je celkom fair. Küng na rozdiel od týchto autorov nemá žiadne prírodovedné kvalifikácie a tým sa ani netají. Ide mu skôr o apológiu, hájanie racionálnej oprávnenosti viery v Boha, než o hľadanie interpretácií základných článkov viery, z pozície moderných poznatkov z prírodných vied, ako tomu je u spomínaných troch prírodovedcov-teológov.

Kniha je dosť populárne písaná. Aj tam kde Küng popularizuje to v čom sa vyzná (teológia, filozofia, história) aj tam, kde vysvetľuje to čo patrí do matematiky, fyziky, biológie, neurológie, kde nemá odborné kvalifikácie a svoje zdroje čerpá iba z popularizujúcej literatúry. To mu nemožno zazlievať, ibaže čitateľ nemá tú dôveru, že sám autor, aj keď veci zjednodušuje, vie o čom hovorí, ako to je napríklad v prípade kvantového fyzika Polkinghorna, keď tento priznáva, že je ešte mnoho nejasného aj v jeho odbore. Trochu viac vadí jeho často násilne pôsobiaca kritika Cirkvi za jej postoje v minulosti pri ktorých sa čitateľ neubráni dojmu, že si vlastne iba prihráva svoju rebelantskú polievoc-

ku. Takisto na konci, kde agituje pre svoj *Weltethos*, ktorý iba veľmi okrajovo súvisí so vzťahom viery k prírodným vedám.

Konkrétne, Küng príliš jednostranne chápe “fyzikálno-matematické poznanie”, ktoré potom oprávnene odkazuje do jeho medzí, a príliš veľkú dôležitosť pripisuje takým samozrejmosťami ako že “jestvujú hraničné problémy kde končí kompetencia matematiky a fyziky”. Küng si, zdá sa, neuvedomuje rozdiel medzi fyzikou — ktorá študuje základné vlastnosti fyzikálneho sveta, podobne ako iné odbory prírodných vied — a matematikou, ktorá poskytuje materiál pre matematické modely¹ fyzikálneho sveta nezávisle na experimentovaní (ak odmyslíme experimentovanie pomocou počítačov čo je na inej úrovni) tam kde názorné modely nevystačujú (kvantová fyzika, moderná kozmológia atď). Matematik sa neubráni dojmu, že Küng nielen naivne chápe epistemologickú funkciu matematických modelov vo fyzike a inde, ale všeobecnejšie, prechováva averziu voči matematike predovšetkým preto že jej nerozumie — jednu kapitolku dokonca nazval *Matematika prostá protirečení? Gödel*, narážajúc na pre laika naozaj ťažko zrozumiteľné Gödelove vety. Dojem, ktorý nie je nepodobný tomu, aký má veriaci keď číta kritiku náboženstva z pera neveriacich: kritizujú, lebo nevedia o čo tam ide.

Musím sa však poponáhlat zdôrazniť, že nemožno tu citovať vetu, matematického či fyzikálneho charakteru, ktorá by bola chybná, či úplným nezmyslom ako to možno u niektorých postmodernistických filozofov². Na to mal dosť odborných poradcov, ktorí by ho na takú vec boli upozornili. Ide skôr o to, že ak človek v niečom nie je odborníkom, môže referovať to, čo mu odborník “polopaticky” vysvetlil, nemal, by ale kritizovať. Küng napríklad svoju tézu o protirečivosti matematiky opiera o kontroverznú knihu *Mathematics: The Loss of Certainty* (autor *Morris Kline*), ktorá kedysi vyvolala odborné diskusie medzi matematikmi a určite ju nemožno predkladať laikom ako autoritatívny zdroj. Niekedy sa mi zdalo, že Küng podobne neodborne

¹ Na epistemologický význam matematických modelov má svojrázny názor. Píše napríklad “Obraciam sa iba proti špekulatívnym fyzikálnym hypotézam, ktoré sú matematickými výpočtami pričesané (*frisiert*)...” a súčasne kozmologické teórie, ktoré ináč ako pomocou matematických modelov vyjadriť nemožno, nazýva “pôvabnými (*reizvoll*) matematickými konštrukciami” (str. 83).

² porovnaj Sokalov husársky kúsok a jeho knihu *Fashionable Nonsense: Postmodern Intellectuals' Abuse of Science* vysvetlené napríklad v mojom *Slovenskom kresťanskom samizdate* č 5, str. 10)

(a z hľadiska “obrany viery” aj zbytočne) zabŕda do matematiky a matematickej fyziky ako evanjelikálski zástanci “intelligent design” do biológie a kozmológie.

Domnievam sa tiež, že Küng príliš málo pozornosti venuje trom vyššie menovaným anglosaským autoritám, hoci ich cituje. Máloktoŕá anglická knižka na túto tému — a je ich už neúrekom — opomenie spomenúť Bar-bourovu typológiu vzťahov medzi prírodovedou a náboženstvom (konflikt, nezávislosť, dialóg, integrácia) hoci jeho prístup v podstate súhlasí s Bar-bourovou preferenciou pre dialóg, aj keď ho nazýva *komplementaritou*, termínom s ktorým znalci kvantovej fyziky zachádzajú opatrnejšie. Küng vytyka Bar-bourovi a ostatným dvom, že hladajú metodologické analógie medzi teológiou a prírodnými vedami, zatiaľčo on skôr úzkostlivo stráži metodologickú odlišnosť teológie a spoločenských vied od prírodných vied.³

Ale už dost' kritiky. Celkom ide iste o jednu z najlepších apologetických (pokiaľ ide o judeo-kresťanskú, a nakoniec ale aj moslimskú, vieru v osobného Boha) kníh od nemeckého autora, ktorý sa už bol preslávil na podobnú tému svojim veľdielom *Existiert Gott?* Piper 1978 (anglický preklad *Does God exist?*, Collins 1980 na 838 stranách). V porovnaní s ňou je jeho nová kniha nielen menšia, ale samozrejme aj aktuálnejšia čo sa týka poznatkov z fyziky, genetiky, neurológie atď na ktoré sa môže odvolávať. A je tu ešte jeden rozdiel. Pamätám sa, že keď som kedysi čítal *Does God exist?*, zapôsobila na mňa hneď od začiatku jeho komparatívna štúdia Descartesa a Pascala, dvoch súčasníkov, obidvoch preslávených aj v matematike. Vtedy som nemal dojem, že Küng veci nerozumie, či dokonca pociťuje nejakú averziu voči matematike. Teraz ma však napadlo, že u týchto mysliteľov zo 17. storočia išlo predsa len o dnešnú stredoškolskú matematiku, ktorú mysliteľ ako Küng iste do detailov zvládol.

Ak necháme stranou kritické body, ktoré som vyššie spomínal (a ktoré sa v podstate týkajú iba jednej stránky jeho argumentu), ide tu o veľmi zaujímavú apologetiku od teologického a filozofického znalca, ktorá je myslím na správnej úrovni pre vzdelaného neteológa (obzvlášť ak nemá chuť či čas na vyššiespomínané veľdielo): ani príliš banalizujúceho kazateľstva ako u niektorých prác tohoto druhu, ani príliš abstraktných teologických konštrukcií.

Svoju hlavnú tézu o komplementarite vyjadruje takto:

Prírodné vedy a náboženstvo majú obe svoje opodstatnenie, nezávislú existenciu (*Eigenständigkeit*) a vlastné zákonitosti (*Eigengesetzlichkeit*). Predsa sa ale môžu v rámci holistickej (organickéj) celistvosti navzájom dopĺňovať:

- Náboženstvo môže evolúciu (vesmíru) *interpretovať ako stvorenie*.
- Prírodovedné poznanie môže stvorenie *konkretizovať ako evolučný proces*.
- Náboženstvo môže takto evolučnému procesu pripísať *zmysel*, ktorý prírodné vedy z evolúcie nemôžu vyčítať, nanajvýš si domýšľať (vermuten). (str. 169)

Avšak,

Neslobodno v evolučnom procese hľadať pomocou antropického princípu, vychádzajúc z akokoľvek chvályhodných eticko-náboženských impulzov, smerovanie k nejakému konečnému stavu Omega. Tým sa tomuto procesu pripisuje zmysluplnosť (*Sinngebung*), ktorú nemôže dať veda, iba náboženská viera. (str. 174)

Ku koncu knihy sa naozaj, teologicky aj osobne, zamýšľa nad tým Omega, aj keď trochu irituje, že používa ten istý termín pre Kristovo zmŕtvychvstanie a vlastné vzkriesenie (*in Gott hinein sterben*). Vieru v posmrtný život sprístupňuje porovnaním,

Ktoré dieťa, bez ďalších vedomostí, by od zámotku jednej húsenice čakalo, že sa raz stane motýlom, ktorého existencia, plná svetla, už nebude viazaná na zemský povrch?

Benedikt XVI vraj knihu prečítal a páčila sa mu. To je naozaj dobré, aj keď ostáva dúfať, že vo veciach kozmológie, matematiky a matematickej fyziky sa bude skôr držať rád odborníkov, ako je napr. “jeho” astronóm *George Coyne* S. J. riaditeľ *Vatican Observatory*. Ba viac, že sa nebude snažiť “pontifikovať” vo veciach, pre ktorých pochopenie je potrebná znalosť matematiky, fyziky atď, idúca ponad maturitnú úroveň, ako to robí Hans Küng.

V tomto ostatne nie je sám. Práve čítam nedávno vyšlú knihu *Vesmír v jedinom atome: konvergencia vedy a spirituality* (*The Universe in a Single Atom: Convergence of Science and Spirituality*, Morgan Road Books, 2005), ktorej autorom je *Jeho Svätosť* (tak to stojí aj v titule knihy) *Dalai Lama*, ktorý sa

³ Ak Küngovi nevoňajú odborné kvalifikácie z fyziky a biológie, s ktorými Barbour, Polkinghorne a Peacocke pristupujú k problematike *science and religion*, jestvuje aj recipročný názor. Podľa Polkinghorna, “Človek má pocit, že každému nemeckému teológovi, keď píše, prizera z jednej strany Kant a z druhej Hegel.” (*Faith, Science and Understanding*, SPCC 2000, str. 202).

na strane 61 aj priznáva, že “matematika je jednou z moderných vied ku ktorej, zdá sa, nemám žiadnu karmickú (osudovú?) konexiu.” Napriek tomu sa vyjadruje na témy napríklad kvantovej fyziky.⁴ Ostatne, máloktorý mysliteľ z kresťanskej strany dnes hovorí o *konvergencii* vedy a náboženstva či duchovna ako to robí Dalai Lama. V Barbourovej typológii by to odpovedalo *integrácii*, Barbour a iní však však uprednostňujú *dialóg*, Küng podobne hovorí o *komplementarite* a zrejme podobný bude aj názor Benedikta XVI. Rozdiel je vari v tom, že zatiaľčo Dalai Lama

otvorene hovorí, že kde sa prírodoveda a budhistické učenie rozchádzajú, tam sa musí budhistické učenie zmeniť, kresťanské chápanie vzťahu vedy a náboženstva je založené na rešpektovaní ich rôznych zorných uhlov či východných situácií — meniť sa musia iba *interpretácie*, ktoré zasahovali do part-nerovej domény — aj keď Barbour a spol. vidia analógie v ich metodológiach, zatiaľčo Küng je za striktnú odlišnosť nielen obsahov ale aj metód bádania.

George Virsik

---

⁴ Podobne kvantovú fyziku budhisticky interpretuje aj *Fritjof Capra* (*The Tao of Physics*, 1975, slovenský preklad *Tao fyziky*, Gardenia 1992), ktorý však je profesionálnym fyzikom kresťanského pôvodu a budhistický svetonázor už len nadobudol.